

Manažmentové opatrenia v ochranárskej praxi. Potreba praktickej ochrany prírody

Človek už od nepamäti formuje prostredie, v ktorom žije. S rozvojom myšlenia prichádzala lepšia organizácia práce a s ňou prvé využívanie nástrojov, čo umožnilo ľuďom efektívnejšie a rýchlejšie pretvárať krajinu pre svoje potreby. Niektoré zásahy však mali na ňu negatívny vplyv.

Radvané nad Dunajom - druhové bohatstvo spoločenstiev na prieskových dunach je udržiavane pomocou spásania

Z prirodzených biotopov vznikali v rámci polnohospodárstva, prvý polia či pasienky a hospodárske lesy – biotopy ovládané ľuďmi. S priemyslom prišli prvýmtočné aktivity a výstavba veľkých miest, ktoré ukázali, že s narastajúcim počtom obyvateľstva a so zvyšováním jeho životnej úrovne bude využívanie krajiny neustále narastať. Široká odborná verejnosť sa zhoduje, že najväčší úderom pre prirodu na našom území za posledných 100 rokov bola zmena z mozaikového na monokultúrne intenzívne hospodárenie na polnohospodárskych aj lesných pozemkoch, regulácia vodných tokov a odvodňovanie mokradí. Práve intenzívne využívanie krajiny má za následok najväčší úbytok biodiverzity a nástup negatívnych vplyvov v krajine. Vzniká otázka, ako správne chrániť prírodu. Tradičným a efektívnym spôsobom ochrany prírody je vytýčenie chránených území. Ak chceme zachovať prírodné hodnoty, biotopy alebo druhy je nevyhnutné na danom území činnosť človeka regulo-

vať. Najväčšiu úlohu zohrávajú tradične prírodné rezervácie, kde prevláda prístup úplného vylúčenia ľudskej činnosti, a národné parky s rôznym stupňom obmedzenia ľudskej aktivity.

Aktívny manažment chránených území

Postupne sa v narastajúcej mierze začalo ukazovať, že ak chránené územia majú plnú niektoré funkcie, nie vždy je bezzášahový režim postačujúci. Narušenie týchto území môže byť také silné, že pasívna ochrana nie je schopná zabezpečiť dlhodobé prežívanie druhov, biotopov alebo celkovo zachovanie biodiverzity tohto územia. Toto je pretoor pre cieľene zásahy, ktoré majú pomôcť udržať územie v želanom stave, prípadne ho tam vrátiť. Príkladom takého územia na Slovensku je Národná prírodná rezervácia Devínska Kobyla. Je charakteristická xerotermnými lesostepmi s veľkým množstvom druhov rastlín a živočíchov. Napriek bezzášahovej ochrane sa pôvodné druhy z územia postupne vy-

trácali. **Pasenie hospodárskych zvierat** tu v minulosti bolo klúčovým faktorom a po jeho ukončení začali plochy postupne nadmerne zarastať drevinami. Treba podotknúť, že hoci na prvý pohľad je pasenie hospodárskych zvierat ľudskej aktivity, na ktorú by v chránených územiach nemal byť dôvod, práve návrat pasenia prispel k navráteniu do želaného stavu. Pasenie totiž nahradza prirodzené stáda veľkých bylinožravcov, ktoré sa v krajinе vyskytovali pred tým, ako ich človek využil.

BROZ a jeho pôsobenie

Bratislavské regionálne ochranárské združenie (BROZ) vzniklo v roku 1997 z občianskej iniciatívy ľudí, ktorí sú chceli podieľať sa na ochrane prírody v okolí Bratislav. Od svojho vzniku bolo hlavnou ambíciou BROZ dosiahnuť ďalej výsledky v podobe lepšie fungujúcej ochrany prírody. Vzhľadom na miesto svojho vzniku sa okrem samotnej Bratislav zameralo na pôsobenie v troch príslušných

geografických celoch – na Podunajskej nižine, v Malých Karpatoch a na Záhorskej nižine. Už od začiatku sa BROZ snážilo o dva princípy ochrany prírody:

1. zachovanie hodnotných miest a obmedzenie negatívnych zásahov,
2. zlepšenie stavu a obnovu prírodeného charakteru narušených lokalít s veľkým revitalizačným potenciáлом.

Dosah prvého princípu je limitovaný rozdielnymi záujmami v území a v rámci revitalizačných aktivít bola činnosť BROZ spočiatku značne limitovaná najmä dobrovoľníckym charakterom organizácie a nedostatkom zdrojov na aktívny manažment.

Situácia sa začala meniť v súvislosti so vstupom do Európskej únie (EÚ), keď sa Slovenská republika zaviazala zapojiť do európskej sústavy chránených území NATURA 2000. Tieto územia musia reprezentatívne pokrývať vybrané druhy rastlín, živočíchov a biotopov európskeho významu a je potrebné zabezpečiť v nich priaživý stav. Jedným z nástrojov, ktorý možno využiť na obnovu týchto území, je program LIFE Európskej komisie. BROZ sa do programu LIFE zapojilo už v roku 2002 – ešte pred vstupom SR do EÚ – a postupne sa pretransformovalo na profesionálnu organizáciu, ktorá v spolupráci s ďalšími partnerskými organizáciami dokázala úspešne obnoviť mnohé chránené územia. Do roku 2019 zahŕňajú úspešne zrealizované manažmentové opatrenia napríklad:

- spriecodenie troch veľkých ramien Dunaja (Devínskeho, Medvedovského, Velkolébskeho) s dĺžkou 9,8 km,

- obnovu 1 220 ha mokradí,
- obnovu a zlepšenie stavu 1 180 ha lúk a pasienkov,
- obnovu biotopov 760 ha trávino-pieskových biotopov,
- výsadbu viac ako 200 000 sadeníc pôvodných druhov stromov,
- vyše 9 000 ekologicky hodnotných starých stromov bolo záchranených pred vyrúbaním,
- eradicáciu inváznych druhov rastlín na ploche 1 010 ha.

Obnova a manažment dunajských lužných biotopov

Krajina podľa Dunaja predstavuje z ekologickej hľadiska unikátny priestor, ktorý treba komplexne chrániť. Nachádzajú sa tu jedinečné miesta – riečne ramená, mokrade, lúky a lužné lesy s vysokou ekologickou hodnotou. V súčasnosti sa tu realizuje napríklad projekt LIFE14 NAT/SK/001306 Obnova a manažment dunajských lužných biotopov. Komplexnosť problematiky a náročnosť obnovy poškodenej riečnej krajiny ilustruje rozsah aktívnejho projektu:

• **Obnova prietočnosti ramien a vodného režimu mokradí a lužného lesa.** Ak by sa rieke ponechala väčšia volnosť, ramená a mokrade by sa vytvárali a zanikali samovolne. Tomu však bráni existujúce vodohospodárske objekty. Preto sa prípravuje sprietočnenie viacerých

NPR Zelenka. Jednorazový manažment slatinných rastlín spočíva v obnove vodného režimu – v znefunkčnení odvodňovacích kanalov

ramien Dunaja, ich vzájomné prepojenie a odstraňovanie nepotrebných bariérov v toku. Tieto opatrenia sú obvykle jednorázové aktivity a po ich realizácii by želané funkcie ekosystémov mali prebiehať už bez dodatočných zásahov človeka. Aspoň na vymedzených úsekuoch ktorí a vo vyhradených priestoroch budú riečne ekosystény ponechané prirodzenému pôsobeniu dynamiky vody.

• **Obnova drevinového zloženia lužného lesa.** V záplavovom území Dunaja sa prirodzene vyskytujú tzv. mäkké a tvrdé lužné lesy. Tie boli v prevažnej miere zlikvidované a nahradené monokultúrami euroamerických topov, prípadne sú silne poškodené masívnym prenikaním

nepôvodných invázných drevín a bylín. Mäkké lužné lesy sú navýše bez nových obnažených štrkových alebo piesčitých lavíc (dôsledok regulácie rieky) nedokážu efektívne obnovovať. Z uvedených dôvodov sa už vysádzajú aj nové lesné porasty zložené z pôvodných druhov drevín, ako sú topoľ biely a čierny, vrba biela, dub letný, brest hrabolistý, jaseň úzkolistý a iné zriedkaviejsie druhy. Keďže hospodárenie v lužných lesoch bolo dosiaľ orientované takmer výlučne na nepôvodné euroamerické topole, chýbal vhodný sadový materiál. Vďaka projektu bola škôlka Národného leśnického centra obhobatená o pôvodné dreviny, pričom nové sadeničky sú pestované priamo

z drevín odobraných v pozostatkoch pôvodných lužných lesov.

• **Obnova lúk a pasienkov.** Lúky a pasienky boli v minulých storočiach najrozšírenejšou formou krajiny Podunajska, v priebehu 20. storočia však boli zredukované na nepatrné fragmenty, a tak predstavujú skupiny biotopov s najväčším relativným úbytkom. Výber dobytka je dôležitý s ohľadom na typ a potrebu biotopu. Na pasienky i pasúce sa zvieratá je naviazané veľké množstvo ďalších charakteristických druhov, preto by záchrana zostávajúcich časti trávnatých porastov aj obnova už zničených plôch mala patrili medzi priority ochrany prírody v Podunajsku.

Vízia do budúcnosti

Veľká časť prezentovaných manažmentových opatrení sa dá označiť minimálne v rámci Slovenska za priekopnícka. Za pomerne krátke obdobie sa podarila zrealizať záchrana a obnova množstva chránených území, lokalít s vymierajúcimi druhami a veľkými plochami ohrozených biotopov. Zostáva dľať, že to poslúži ako vzor a podobné opatrenia sa začnú realizovať vo väčšom meradle, v ďalších územiah a v konečnom dôsledku povedú k zvráteniu negatívneho trendu straty biodiverzity na Slovensku.

Text: Katarína Goffová,
Matiúš Kúdela, Katarína Krajčovičová, BROZ a PRIF UK
Foto: Matúš Kúdela

Jedna z vetiev Medvedovského ramena, ktorá bola v roku 2012 opäťovo prepojená s hlavným tokom Dunaja. Dynamika prúdiacej vody vytvára rozmanitosť životných podmienok od prúdiacej vody cez písťony, štrkové lavice až po spontane zmladzujúci lužný les.